

ТРИКУТНИК «ВЛАДА – БІЗНЕС – ГРОМАДСЬКІ ОРГАНІЗАЦІЇ»: СПЕЦИФІКА ВЗАЄМОДІЇ

Т. В. Розова, С. В. Довгий

Подальше становлення демократії і громадянського суспільства в Україні потребують ретельного аналізу сучасного стану та перспектив відносин усередині трикутника «влада – бізнес – громадські організації». Для сталого та динамічного розвитку України необхідне постійне інституційне оновлення політичної системи і, насамперед, реформування інститутів влади, що дало б змогу подолати їхню розпорошеність, дублювання функцій і нестаток прозорості, а також привести їх у відповідність до ринкових умов. Це також сприятиме розширенню поля точок збігу владних інтересів з інтересами інститутів громадянського суспільства через розробку засобів профілактики та ефективного подолання суперечностей, які тут виникають.

При цьому особливої уваги як у теоретичному, так і у практичному аспектах заслуговують особливості впливу посттоталітарної спадщини на розвиток владних інститутів, засоби досягнення балансу між легалізацією та легітимацією влади за допомогою оперативного вирішення посттоталітарних суперечностей, зокрема, тих їхніх видів, котрі породжуються елементами традиційної влади. Теоретична та практична актуальність проблеми обумовлюється ще й тим, що визначення закономірностей поширення впливу інститутів громадянського суспільства на систему влади поглиблює прогностичний потенціал політології і допомагає знайти оптимум у відносинах структур влади, бізнесу та громадських організацій. Аналіз проблеми допоможе досягненню питання щодо забезпечення стабільності та ефективності влади, що, у свою чер-

гу, сприятиме здійсненню моделі стратегічного реформування держави і суспільства, забезпечить розвиток демократії в Україні відповідно до міжнародних стандартів.

Про те, що загальний процес реформування владних відносин в Україні стає об'єктом копіткого, розрахованого на перспективу науково-теоретичного аналізу, свідчать роботи О.Власюка [1, 12], А.Гальчинського [2], В.Кременя [3], І.Кураса [4], Ю.Левенця [5], Ф.Рудича [6], Ю.Шемшученка [7].

Неабияке значення мають також і дослідження, присвячені розкриттю окремих аспектів взаємодії владних та громадських інститутів, підвищенню ролі останніх у коригуванні курсу інституційного владотворення. Серед таких доцільно виокремити роботи В.Баркова та Т.Розової [8, 9, 12], С.Крисаченка [1, 12], І.Кресіної [10], А.Кудряченка [11], М.Степика [1, 12] та ін.

Розова Тамара

Вікторівна — доктор філософських наук, професор, державний експерт Національного інституту проблем міжнародної безпеки

Довгий Сергій

Вікторович — кандидат політичних наук, асистент кафедри управління та євроінтеграції Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова

Особливий, можна сказати хрестоматійний, внесок в аналіз феномену влади зробили за-

рубіжні вчені, наукова творчість яких припала на ХХ–ХХІ століття: П. Бурдьо [13, 14], Ю. Габермас [15, 16, 17], Дж. Бінгем Пауел [18], Дж. Сарторі [19], О. Тоффлер [20], Ф. Фукуяма [21] та ін.

Звідси випливає, що найбільші дослідницькі ніші можна спостерігати у сфері особливого, а саме – специфіки інституційного владотворення у вітчизняних умовах та ступеня прийнятності елементів світового досвіду в умовах розвитку сучасної української політичної дійсності.

Мета цього невеличкого дослідження полягає в тому, щоб встановити закономірності поширення впливу інститутів громадянського суспільства на систему політичної влади в процесі збільшення її демократизму та прозорості.

Нині в Україні триває якісний перелом у взаємодії владних структур, бізнесу та громадських організацій. Громадські організації посилюють вплив на владні структури, проте перешкоджає налагодженню прямих зв'язків між цими суб'єктами загального суспільного розвитку консорціум бюрократії та капіталу. Це зумовлює резонне бажання влади синхронізувати три різних процеси-намагання:

обмежити владу значного капіталу, крім законодавчих та виконавчих засобів, ще й за допомогою незалежних громадських організацій;

блокувати принципами прозорості через прийняття рішень дію тих окремих владних структур чи їхніх представників, які негласно підпорядковані реалізації/лобіюванню інтересів капіталу всупереч громадським ініціативам;

стимулювати громадські організації у посиленні їхнього впливу і на дії влади, і на представників бізнесу, використовуючи можливості фінансування з обох боків, за переважної допомоги з боку держави.

Таке бажання влади передбачає подальшу модернізацію всіх господарських комплексів, лібералізацію економіки на якісно новому рівні, порівняно з теперішнім. Проте ще й досі є ознаки своєрідного шляху, яким прямує Україна, коли співіснують можливості введення частково мобілізаційної економіки, цільового «розвласнення» частини значних власників і їхньої нейтралізації у процесі входження до транснаціональних корпорацій, штучної підтримки суперечностей залучення зовнішніх та внутрішніх інвестицій у виробництво. Такий шлях, у свою чергу, може дестабілізувати економіку та спричинити політичну деві-

антність і у внутрішніх відносинах суспільства, і у міжнародній площині. За цих умов громадські організації України, як і за радянських часів, можуть залишитися на узбіччі процедури прийняття життєво важливих для суспільства рішень та моніторингу їхнього виконання. А на рівні влади державним пріоритетом в економіці стає не боротьба з корупцією, а перегляд результатів приватизації незалежно від неї.

В умовах асиметрії державних, громадських і приватних інтересів та відповідних ресурсів боротьба стає аномальним принципом суспільного життя, що суперечить усім прийнятним світовим співтовариством принципам гуманізму та людяності. У такому випадку ця суто тактико-політична боротьба позбавлена мікшування через відсутність суспільно значущого результату діяльності громадських організацій. Вона розширює конфліктогенне поле громадянського суспільства і набуває антистратегічних, стагнативних наслідків для України.

На нашу думку, черговий парадокс взаємодії владних структур та громадських організацій в Україні полягає у тому, що інтереси інтегрованих груп впливу на владу (бюрократів, громадських активістів, бізнесменів), як і на громадські організації загалом, повинні були зіткнутися навіть не тому, що вони різні, а тому, що вони однакові. Адже більшість їхніх представників так само прагнуть підпорядкувати окремі владні структури, однак із залученням впливових, відносно незалежних та масових громадських організацій. Ці групи, як і за радянських часів, докладають зусиль до того, щоб монополізувати ресурси влади і не хочуть ні з ким ділитися, співробітничати, координувати інтереси. Важливо не тільки те, що ворогуючі сили стоять на різних позиціях, а те, що вони намагаються монополізувати і саму владу.

Звісно, це сприяє встановленню монополії на ресурси влади, хоча б і тимчасової, що, відповідно, заважає цивілізованому її розподілу в інтересах загалу громадян, налагодженню системи співробітництва та координації в межах окремого громадянського суспільства. І тут виникає проблема «першого з найперших»: або консолідація влади має попередити, якісно і хронологічно, консолідацію громадянського суспільства в усіх його вимірах – економічному, політичному, соціокультурному, міжконфесійному, регіональному тощо, або навпаки [9, 202–203]. А у випадку неготовності звернутися до відвертого насильства, змішані системи влади позбавляються усталеності та будь-яких перспектив. Отже, й можливості розширення своєї легітимної

бази, бо егоїстичні інтереси власників величезних економічних та фінансових ресурсів підпорядковують собі і владно-державницькі, і громадські інтереси у сфері політики, у тому числі й регіональної.

Якщо немає інституалізованих і схвалених усім суспільством, тобто легітимних, загальних принципів життєдіяльності трикутника «влада – громадські організації – бізнес», щоб легально просувати і захищати свої владно-політичні інтереси, то цей трикутник за багатьма параметрами піде у «тінь». У такий спосіб неминуче зростатиме корумпованість кожного окремого чиновника, розширюватиметься поле для напівлегальних та кримінальних процесів. Однак бізнес при цьому буде поставлений у рамки, з одного боку, системою влади, а з другого – слабкістю громадських організацій. Загальний розвиток суспільства неминуче загальмується.

Таким чином, постає потреба створення прозорих взаємовідносин всередині «трикутника», де бізнес зміг би щодо влади, поступаючись поточними перевагами, сприяти довгостроковому розвитку громадських організацій, виявляючи та реалізуючи через них свої владно-політичні амбіції. Доцільно було б залучати голів громадських організацій до постійного діалогу з провідними представниками вітчизняного бізнесу та структурами влади. Це допомогло б подолати хронічне соціальне протиріччя між бізнесом і громадянським суспільством з його організаційними осередками. Адже перший, за допомогою влади, завжди прагнучим до інтеграції з громадськими організаціями з метою власної легітимізації в очах населення, яке напередодні виборів отримує гучну назву «електорат».

На жаль, бізнесовим колам України вдалося інтегруватися та легітимуватися, насамперед, не у власному суспільстві, а за кордоном, де, однак, прискіпливо спостерігають за виконанням історично усталених, визнаних цивілізованими, засобів конкуренції та ринкової економіки в цілому. Тому їхня інкорпорованість у західні структури поки ще превалює над аналогічним процесом всередині країни і, природно, всередині власного громадянського суспільства.

Продуктивні, взаємовигідні спроби наведення контактів вітчизняного бізнесу з громадськими організаціями та інститутами громадянського суспільства загалом, переважно для розв'язання соціально-економічних проблем громадян, часто натикаються на негативну реакцію, а то й прямиий супротив чиновників і в центрі, і на місцях. Пояснення просте, чиновник надає перевагу збереженню старих

правил відносин з бізнесом – «тіньових» і нелегітимних, позбавлених громадського контролю, що дає йому можливість контролювати фінансові потоки та товарообіг. Тут починає діяти страх перед тим, що бізнес, ставши прозорим завдяки прямому співробітництву з громадськими організаціями, позбавиться бюрократичного допінгу і стане самостійним та незалежним суб'єктом господарювання. При цьому однією з головних особливостей взаємодії владних структур з громадськими організаціями за посередництва структур бізнесових є те, що, коли на Заході ведуть боротьбу за власність, то в Україні – за фінансові потоки, за можливість їх контролювати та розпоряджатися на власний розсуд.

У вирішенні цієї суперечності є лише три шляхи – **ретроспективний, ситуативний та перспективний**, що іноді поєднуються у певній конфігурації.

Перший шлях, назовемо його силовим, – повернення до деякої рівноваги, що існувала до поточного моменту. Однак, вочевидь, що цілком повернутися у попередній стан неможливо. Силкові структури влади, відчувши силу рекреації, напевне спробують отримати ще більші або надзвичайні повноваження й підвести під це легітимну базу. У свою чергу, представники великого капіталу можуть розпочати контрнаступ, сутність якого полягає у поверненні до історично апробованих революційних потрясінь, але вже у більш жорсткій силевій формі за допомогою значних мас людей. Тим більше, що без структурної зміни влади подібні ситуації повторюватимуться і у майбутньому, бо йдеться про вплив різних чинників на рівні владних щаблів та їхніх взаємовідносин з бізнесовими структурами і громадськими організаціями.

Другий шлях, на наш погляд, доцільно назвати компромісним (відтак і доволі нетривким), тобто ситуативним сполученням історичної свідомості, відбиття реалій сьогодення та бажання зазирнути у майбутнє, яке, зазвичай, вбачається набагато кращим, аніж те, що є у наявності або вже пережито. Цей шлях вимагає копіткої розробки нових стратегій щодо взаємодії владних структур та громадських організацій, де бізнес матиме лише ту роль, яку йому відводять навіть не люди, а обставини часу та простору в сукупності з національними особливостями. До речі, тут можна подивитися і на реакцію іноземних інвесторів. Адже поки вони не змінять своїх стратегічних переваг і не позбавляться спекулятивних настроїв щодо молодшої української економічної та політичної демократії, годі й очікувати поліпшення інвестиційного клімату в усіх його

вимірах – соціально-економічному, політичному та культурному.

Третій шлях, образно кажучи, романтичний, може стати реальним після тривалого історичного періоду завдяки зусиллям багатьох поколінь. Він передбачає всенародну ухвалу та практичну – законодавчу та виконавчу – реалізацію програми часового (покоління та їхній соціальний статус і потенціал) й просторового (регіони) загальнонаціонального консенсусу згідно з новою формулою впорядкування відносин між бюрократичною владою, бізнесом і громадянським суспільством. Цей консенсус може мати конкретні політико-правові наслідки за порушення його умов і спиратися на якісно нову модель легітимації влади. Новизна моделі забезпечується не завдяки «братерству» кланів з їхніми внутрішньо «тінювими» зобов'язаннями та виходами на владу, закритими для громадських організацій відповідного профілю, а завдяки постійному, відкритому діалогу з громадськими організаціями та громадянським суспільством. І тут може допомогти навіть така, на перший погляд, ірреальна ідея, як створення антиолігархічної ради громадських організацій з наданням їй відповідних, дорадчих повноважень або активізація *постійно діючого* Всеукраїнського конгресу громадських організацій. Тим самим процес прийняття владою певних рішень та їхнього виконання стане прозорішим та демократичнішим.

Поточна конфігурація всіх трьох зазначених шляхів в оптимальному вигляді поетапно передбачає: компетентну, всебічну оцінку вибухонебезпечного потенціалу, накопиченого у громадянському суспільстві через нелегальне співробітництво влади та бізнесу; попередження конфліктів внутрішнього, соціально-політичного плану водночас із виробленням стратегічних орієнтирів та поточних принципів їхнього досягнення (деконфліктизація суспільного поля); систематичну, послідовну комплексну роботу з громадською думкою з метою досягнення нею перспектив розвитку добробуту як окремого громадянина, так і Української держави в цілому. Адже настрої, що домінують в стурбованій громаді, потребує, як мінімум, відповіді на два запитання: «Хто винен?» і «Що робити?»

На перше запитання більшість населення відповідає: «представники влади та олігархи». Воно не симпатизує ані першим, ані другим, і до будь-яких адміністративних санкцій щодо них ставиться або схвально, або байдуже. Внаслідок цього адміністративно народжена ідея перегляду результатів приватизації була сприйнята громадськістю без будь-яких значних сумнівів, закрила собою в інтересах

бюрократичного корпусу ідею боротьби з корупцією всередині цього ж корпусу і стала сприйматися багатьма як головна, від реалізації якої залежать усі інші. Але треба визнати, що реприватизація сама по собі нічого не змінює і лише ставить у скрутне становище ту частину бізнесу, що наближається до рівня прозорості та громадської корисності. При цьому багато людей усвідомлюють, що реприватизація не підвищить їхній реальний добробут, утім, як не розуміють, чому і завдяки яким здобуткам багато чиновників та олігархів стали власниками величезних капіталів.

Однак передача цих капіталів іншим приватним особам не зробить їх легітимними, як і не підвищить рівень легітимації влади, а у випадку одержавлення – не забезпечить ефективність їхнього використання, до того ж – поставить під загрозу суцільного розкрадання шляхом безпрецедентного поширення корупційних дій. Адже світовий досвід свідчить, що чим більше в економіці державних важелів, тим ширше корупційне поле. І для України основний висновок полягає у тому, що нині, як ніколи, насправді життєво важливою для усього українського соціуму є необхідність «детінізації» капіталу і забезпечення його прозорості, створення умов для вкладання цього капіталу в економічні та соціальні програми і насамперед із широким залученням громадських організацій як своєрідних орієнтирів та ініціаторів таких програм.

Конкретна відповідь на запитання «Що робити?» не може бути універсальною, бо структури влади, бізнесу та громадські організації мають свої власні погляди на вихід із ситуації перехідного (трансформаційного) суспільства, які частково збігаються, у чомусь різняться, а бувають і протилежні. Але навіть частковий збіг інтересів уже сам по собі створює сприятливі умови для досягнення суспільної злагоди через одночасне підвищення рівня соціальності держави і капіталу через справедливий розподіл суспільного багатства.

З цього погляду мусимо зазначити таку особливість теперішньої ситуації в Україні. Бізнесові структури, зорієнтовані на прозорість та соціальну активність, на загальнонаціональні пріоритети і антикорупційні дії, набагато більше потребують підтримки громадських організацій, ніж структури влади взагалі і, особливо, зацікавлені в бізнес-структурах «тінювого» гатунку. З другого боку, першим треба, нарешті, відмовитися від усталеної практики, нав'язаної бюрократією, згідно з якою вони виявляють свою зацікавленість у співробітництві з громадськими організаціями лише тоді, коли на них тиснуть владні структури.

Усе це викликає зневагу широкої громадськості до бізнесу і шкодить встановленню відносної рівнобічності або, скажімо так, збалансованості вже згаданого трикутника «влада – бізнес – громада», звужуючи водночас можливості громадянської самодіяльності й солідарності й разом з тим відповідальності держави перед своїми громадянами. Це, у свою чергу, скорочує довіру громадських організацій і до бізнесу, і до влади, знижує активність бізнесу у капіталізації українських компаній, а населення – у депозитах, а також стимулює перетікання капіталу за кордон або у «тінь»[22].

Таким чином, можна дійти проміжного висновку про те, що в Україні нині відбуваються паралельно три різновекторні процеси:

а) реалізація популістських намагань обмежити вплив великого капіталу на владу адміністративно-бюрократичними рішеннями та на його спонсорство щодо громадських організацій;

б) спроби розвитку громадянського суспільства за рахунок частково мобілізаційної економіки, що дасть змогу перерозподілити власність на користь новоутворених підструктури влади угруповань, котрі іншими засобами, окрім як силовими і нелегальними, таку власність отримати у цивілізованій конкурентній боротьбі не здатні;

в) визначення за допомогою громадських організацій програмних принципів ситуативного та перспективного розвитку зазначеного трикутника у напрямі подальшої модернізації та соціально узгодженої лібералізації економіки, де так чи інакше має бути присутній публічний остракізм щодо суб'єктів передчасної транснаціоналізації вітчизняного капіталу.

Останній, найперспективніший процес, на нашу думку, знов-таки потребує максимальної прозорості взаємодії структур влади, бізнесу (особливо середнього та малого) і громадських організацій. Паралельно має тривати активний пошук формули примирення інтересів груп впливу на владу, їхньої рівновіддаленості від неї. Адже домінування однієї сили веде до того, що в результаті влада стає її заручником, відбувається чергова атака бюрократії в особі свого авангарду «силовиків» на великий бізнес, насамперед той, що тісно пов'язаний з громадськими організаціями. Стають реальними деконсолідація влади та її фрагментованість, а також криза у відносинах між бізнесом, суспільством і владою.

Однак треба усвідомлювати, що великий бізнес, володіючи величезними економічними

ресурсами, уже сам по собі є політичним чинником і обмежити його вплив на владу без легітимного насильства практично неможливо. Він неминуче шукатиме форми свого політичного продовження, в тому числі й у регіонах, а також засоби якнайшвидшої реалізації своїх інтересів, які всюди і завжди були егоїстичними, і насамперед шляхом прямого залучення до владних структур. Спонсорювання таких громадських організацій, як партії, скуповування місць у партійних списках – це реалії сьогодення. Погано це чи ні, але цей процес є природним для системи влади, яка склалася в Україні, буквально запрограмований нею. Адже якщо немає інституалізованих і схвалених усім громадянським суспільством принципів і правил гри, у рамках яких великий бізнес міг би легально просувати і захищати свої політичні інтереси, то він робитиме це «тіньовим» способом, який неминуче корумпуватиме чиновника і розширюватиме поле для напівлегальних та кримінальних процесів.

Таким чином, аналізуючи взаємовідносини структур влади, бізнесу та громадських організацій, можна дійти таких висновків.

По-перше, для подолання негативних тенденцій у трикутнику «влада – бізнес – громадські організації» необхідні, з одного боку, розробка та впровадження «Закону про лобізм», котрий забезпечить транспарентність бізнесу для влади, а з другого – залучення правозахисників і представників громадських організацій до діалогу між великим бізнесом і владою, що зробить зрозумілою поведінку бізнесу та влади для широких верств населення. Це стимулюватиме усвідомлення всіма сторонами необхідності легітимації своїх взаємовідносин через підтримку і довіру переважної більшості членів громадянського суспільства та його інститутів.

По-друге, за роки незалежності України постійно відчувається наявність кризи відносин між бізнесом і громадськими організаціями, яка зумовлена тим, що значна частина громадян взагалі не цікавиться взаєминами влади та олігархів, а ті, хто цікавиться, виступає на підтримку реприватизації. Це означає, що український великий бізнес поки так і не знайшов ефективного способу інтеграції в громадянське суспільство, своєї легітимації в очах населення. Очевидно, це проблема не тільки влади, а й самого бізнесу. Варто зазначити, що деяким вітчизняним олігархам вдалося легітимувати себе в очах Заходу і знайти свої шляхи інкорпорації у західні структури влади та бізнесу, але вони так і не змогли зробити це в Україні. Останнє стає можливим лише за умов постійного діалогу між гро-

мадськими організаціями та бізнесом, надання бізнесом допомоги демократичним партіям і його активної участі у розв'язанні гострих соціальних проблем. Вихідною ж умовою тут є підтримка або, принаймні, невтручання бюрократичного корпусу у налагодження відповідного процесу.

По-третє, мова нині повинна йти про практичний перехід від «бюрократичної, керованої демократії» до демократії реальної та про мінімізацію ролі закулісних домовленостей і неформальних відносин, які поки що превалюють над традиціями громадянської, публічної діяльності. Початком такого переходу може стати широка суспільна дискусія з базових цінностей, зокрема щодо приватизації та приватної власності, котра для багатьох членів суспільства нелегітимна. Результатом відповідної дискусії має стати висновок про неможливість подальшого перегляду статусу приватної власності й наслідків приватизації та переведення останньої з революційного в еволюційне русло. Це, зокрема, сприяло б упорядкуванню різних ідеологій, різних поглядів на напрями розвитку країни, оскільки наявність різних поглядів на шляхи розвитку та їх реалізація може бути руйнівною.

Джерела

1. Власюк О. С., Крисаченко В. С., Степико М. Т. та ін. Український соціум / За ред. В.С. Крисаченка. – К.: Знання України, 2005. – 792 с.; Україна: Стратегічні пріоритети. Аналітичні оцінки-2006: Монографія / За ред. О. С. Власюка. – К.: НІСД, 2006. – 576 с.
2. Гальчинський А. С. Помаранчева революція і нова влада. – К.: Либідь, 2005. – 368 с.
3. Кремень В. Г., Ткаченко В. М. Україна: шлях до себе. Проблеми суспільної трансформації. – К.: Видавничий центр «Друк», 1998. – 448 с.
4. Курас І. Ф. Етнополітологія: Перші кроки становлення. – К.: Генеза, 2004. – 734 с.
5. Левенець Ю. А. Держава у просторі громадянського суспільства. – К.: Освітня книга, 2006. – 272 с.
6. Громадянське суспільство в сучасній Україні: специфіка становлення, тенденції розвитку / За заг. ред. Ф. М. Рудича. – К.: Парламентське вид-во, 2006. – 412 с.
7. Політологічний енциклопедичний словник / НАН України, Інститут держави і права ім. В.М. Корецького; За ред. Шемшученка Ю. С. та ін. – К.: Генеза, 2004. – 736 с.
8. Барков В., Розова Т. Громадянське суспільство в Україні: проблеми та їх вирішення // Вибори та демократія. – 2006. – № 3. – С. 20 – 27.
9. Розова Т. В., Барков В. Ю. Специфіка становлення громадянського суспільства в Україні. – Одеса: Юридична література, 2003. – 336 с.
10. Кресіна І. О. Українська національна свідомість і сучасні політичні процеси: (Етнополітологічний аналіз). – К.: Вища шк., 1998. – 392 с.
11. Держава і громадянське суспільство: партнерські комунікації у глобальному світі / В. Бебик, В. Бортніков, Л. Дегтерьова, А. Кудряченко; За заг. ред. В. Бебика. – К.: ІКЦ «Леста», 2006. – 248 с.
12. Українська політична нація: стан, генеза, перспективи / Крисаченко В. С., Степико М. Т., Власюк О. С. та ін. / За ред. В. С. Крисаченка. – К.: НІСД, 2003. – 632 с.
13. Бурдьє П. Соціальне пространство і символічна власть // Бурдьє П. Начала. – М.: Socio-Logos, 1993. – С. 181–207.
14. Бурдьє П. Соціологія політики: Пер. с фр. / Сост., общ. ред. и предисл. Н. А. Шматко. – М.: Socio-Logos, 1993. – С. 336.
15. Габермас Ю. Комунікативна ідея і дискурс – дві форми повсякденної комунікації // Ситниченко Л. Першоджерела комунікативної філософії. – К.: Либідь, 1996.
16. Габермас Ю. Структурні перетворення у сфері відкритості: дослідження категорії «громадянське суспільство». – Львів: Літопис, 2000.
17. Хабермас Ю. Вовлечение другого. Очерки политической истории. СПб.: Наука, 2001. – 417 с.
18. Пауел Дж. Бінгем. Сучасні демократичні країни: участь у політичному житті, стабільність і насильство / Пер. з англ. О.В. Христенко, В. К. Горбатько. – Х.: Каравела, 2004. – 288 с.
19. Сарторі Д. Порівняльна конституційна інженерія: Пер. з англ. – К.: АртЕк, 2001. – 211 с.
20. Тоффлер Е. Третя хвиля / Пер. з англ. – К.: Вид. дім «Всесвіт», 2000. – 480 с.
21. Фукуяма Ф. Доверие: социальные добродетели и путь к процветанию: Пер. с англ. / Ф. Фукуяма. – М.: ООО «Издательство АСТ»: ЗАО НПП «Ермак», 2004. – 730 с.
22. Довгий С. В. Елементи традиційної влади як гальма її інституалізації // Український соціум: соціально-політичні виміри: Матеріали «круглого столу» від 28 грудня 2004 р. / За заг. ред. Крисаченка В. С. – К.: Знання України, 2005. – С. 146–148.

У номері:

У Раді національної безпеки і оборони України

Указ Президента України «Про внесення змін до Указу Президента України від 14 жовтня 2005 року № 1446»	3
Указ Президента України «Про призначення К. Грищенка Першим заступником Секретаря Ради національної безпеки і оборони України»	3
Указ Президента України «Про призначення І. Яцука заступником Секретаря Ради національної безпеки і оборони України»	4
Указ Президента України «Питання Апарату Ради національної безпеки і оборони України»	4
Указ Президента України «Про призначення К. Грищенка Надзвичайним і Повноважним Послом України в Російській Федерації»	4
На засіданнях Ради національної безпеки і оборони України	5
Указ Президента України «Про направлення миротворчого персоналу для участі України у Місії Організації Об'єднаних Націй з надання допомоги Республіці Ірак»	12
Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 21 березня 2008 року «Про невідкладні заходи щодо забезпечення інформаційної безпеки України»	13
Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 21 березня 2008 року «Про перспективи дальшого розвитку відносин України з Організацією Північноатлантичного договору та стан забезпечення координації діяльності органів виконавчої влади України, інших державних органів у сфері євроатлантичної інтеграції України»	16
Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 16 травня 2008 року «Про заходи щодо забезпечення розвитку України як морської держави»	19
Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 16 травня 2008 року «Про стан функціонування єдиної державної системи запобігання та реагування на надзвичайні ситуації техногенного та природного характеру»	24
В Апараті Ради національної безпеки і оборони України	28
Діяльність міждержавних, міжвідомчих комісій та робочих груп при Раді національної безпеки і оборони України	32

Стратегія розвитку держави

ГОРБУЛІН В. П., ШЕХОВЦОВ В. С. Трансформація складових систем ВТС України з використанням ідей державно-приватного партнерства	37
КОРЖНЕВ М. М., ШЕЛЯГ-СОСОНКО Ю. Р., ЯКОВЛЄВ Є. О., КУРИЛО М. М. Малосировинна альтернатива розвитку України	43
СЕМЕНЧЕНКО А. І. Критерії оцінки ефективності державної політики захисту національних інтересів	50

Проблеми національної та глобальної безпеки

СУХОРОУКОВ А. І., ОЛЕЙНИКОВ О. О., КРУПЕЛЬНИЦЬКА Т. П. Науково-технологічний потенціал та інноваційна безпека України	56
СТАРОДУБ Т. С., ЧАБАЛА О. В. Глобальний та регіональний виміри нової парадигми безпеки	61
КАЧУР С. І. Досвід боротьби з тероризмом держав — членів НАТО в контексті євроатлантичного партнерства	68

Геополітика і геостратегія

ВЛАСЮК О. С., ПРЕЙГЕР Д. К. Теоретико-методологічний аналіз особливостей нової парадигми енергетичних відносин Схід — Захід	74
ШЕВЦОВ А. І., МЕРНИКОВ Г. І. Проблеми та загрози сталому розвитку в глобалізованому світі	81
ЯВОРСЬКА Г. М. Система безпеки в Європі; період трансформації	86
ДАВИДЕНКО С. В. Особливості зовнішньоторговельного співробітництва України і Російської Федерації	92
ШЕМАЄВ В. В. Проблеми соціально-економічного прогнозування можливостей реалізації курсу євроатлантичної інтеграції України	98
СОТНИКОВА К. В. Теоретико-методологічні основи аналізу конфліктогенності інтеграційних процесів	107
ТАРАН В. М. Південно-Східна Азія в контексті безпекових інтересів Індії та Китаю	113

Економічна та регіональна політика

КАРПЕНКО Г. В. Державна підтримка альтернативної енергетики у країнах ЄС та проблеми розвитку цього напрямку в Україні	122
ПИЛИПЕНКО Л. М. Загрози фінансовій безпеці в умовах зростання обсягів іноземного капіталу в банківській сфері України	128
БУДНИЧЕНКО Ю. М. Актуальні питання реформування енергетичних ринків України у контексті світового досвіду	139
ТРОХИМЧУК А. А. Неформальна зайнятість в аграрному секторі економіки України; причини та наслідки	151

Воєнна політика і проблеми ОПК

БОДРУК О. С. Міжнародний досвід формування воєнно-політичних цілей силових структур; висновки для України	157
АСТАШКІН О. А. Система військово-технічного співробітництва як фактор національної безпеки	169
ГУЦАЛО М. Г. Процеси трансформації міжнародного тероризму та розвитку антитерористичної боротьби (на прикладі конфліктогенної ситуації на Балканах)	173

Гуманітарні проблеми

РОЗОВА Т. В., ДОВГИЙ С. В., Трикутник «влада — бізнес — громадські організації»; специфіка взаємодії	178
ПЕТРУЧЕНКО Л. Ю. Досвід зарубіжних країн в організації фондів соціального страхування	184
ПАНІБУДЬЛАСКА В. Ф., САВОЙСЬКА С. В. Мовно-політичний сепаратизм як загроза національній безпеці України	192
ЖУРАКОВСЬКА Л. А. Питання залучення іноземних студентів в Україну; безпековий аспект	200

Наукове життя

Українська міграція до Європи та розв'язання пов'язаних із нею регіональних проблем	208
Національні інтереси України в інтеграційних процесах на просторі СНД	211
До виходу першого тому вибраних наукових праць С. І. Пирожкова «Демографічний і трудовий потенціал» та колективної монографії за редакцією С. І. Пирожкова «Смертність та причини смерті в Україні у ХХ столітті»	213

Резюме	217
--------	-----